

УДК 330(637)

Стефаненко М.М., Септарова Д. І.

ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ МОДЕЛІ

Дана стаття розкриває актуальність обліку грошових коштів на підприємствах України. Також відображає особливості організації, методології обліку грошових коштів на поточному рахунку в банку та в касі підприємства.

Ключові слова: грошові кошти, бухгалтерський облік, ліміт каси, поточний рахунок, підприємство.

Данная статья раскрывает актуальность учета денежных средств на предприятиях Украины. Также отображает особенности организации, методологии учета денежных средств на текущем счете в банке и в кассе предприятия.

Ключевые слова: денежные средства, бухгалтерский учет, лимит кассы, текущий счет, предприятие.

This article exposes actuality of account of monetary resources on the enterprises of Ukraine. Also represents the features of organization, methodology of account of monetary resources on a checking account in a bank and in the cashdesk of enterprise.

Keywords: *monetary resources, record-keeping, limit of cashdesk, checking account, enterprise.*

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження полягає у тому, що грошові кошти та безперервний рух грошових потоків є основою економічної ефективності роботи підприємства. В умовах трансформації ринкової економіки в Україні на сьогоднішній день не існує підприємства, котре у своїй діяльності не використовувало б готівкові кошти. Важливим аспектом при здійсненні розрахунків готівкою є порушення фінансової дисципліни під час здійснення касових операцій, особливо операцій з готівкою.

Аналіз літературних джерел. Проблеми обліку і оцінки грошового потоку підприємства викладені у роботах багатьох вчених економістів, а саме: В. Костирко, Т. Момот, І. Чалого та інших.

Метою даної статті є вивчення сучасної моделі обліку грошового потоку підприємства.

Виклад основного матеріалу. Одним з проблемних питань на сьогодні все ще залишається питання ліміту каси. Раніше, коли питання ведення касових операцій регулювалися Положенням про ведення касових операцій № 72, не вважалися понадлімітними лише кошти, які надійшли до каси підприємства наприкінці робочого дня і здані до установи банку не пізніше наступного дня за умови, що розрахунки за реалізовані товари (роботи, послуги) проводяться через РРО.

З набранням чинності Положення № 637 [1] це обмеження скасовано. Так, п. 5.10 [1] передбачено, що кошти не вважаються понадлімітними в день їх надходження, якщо їх було здано до банку в сумі, яка перевищує ліміт каси, не пізніше наступного дня (протягом операційного часу його роботи) або було використано підприємством (без попереднього здавання до банку та одночасного отримання з каси банку) не пізніше наступного дня на господарські потреби.

Отже, грошові кошти підприємства являють собою сукупність коштів в часі надходжень і виплат грошових коштів, що генеруються його господарською діяльністю.

Висока роль ефективного управління грошовими потоками підприємства визначається такими основними положеннями.

1. Грошові потоки обслуговують здійснення господарської діяльності підприємства практично у всіх її аспектах.

2. Образно грошовий потік можна представити як систему «фінансового кровообігу» гос-

подарського організму підприємства. Ефективно організовані грошові потоки підприємства є найважливішим симптомом його «фінансового здоров'я», передумовою досягнення високих кінцевих результатів його господарської діяльності в цілому.

Ефективне управління грошовими потоками забезпечує фінансову рівновагу підприємства в процесі його стратегічного розвитку. Темпи цього розвитку, фінансова стійкість підприємства в значній мірі визначаються тим, наскільки розвинені особисті види потоків грошових коштів і синхронізовані між собою за обсягами і в часі. Високий рівень такої синхронізації забезпечує суттєве прискорення реалізації стратегічних цілей розвитку підприємства.

Рациональне формування грошових потоків спосібне підвищенню ритмічності здійснення операційного процесу підприємства. Будь-який збій у здійсненні платежів від'ємних позначається на формуванні виробничих запасів сировини і матеріалів, рівні продуктивності праці, реалізації готової продукції і т.п. У той же час ефективно організовані грошові потоки підприємства, підвищуючи ритмічність здійснення операційного процесу, забезпечують зростання обсягу виробництва і реалізації його продукції.

Ефективне управління грошовими потоками дозволяє скоротити потреби підприємства в позиковому капіталі. Активно управляючи грошовими потоками, можна забезпечити більш рациональне і економне використання власних фінансових ресурсів, які формуються згідно з внутрішніх джерел, знизити залежність темпів розвитку підприємства від залучених кредитів. Особливої актуальності цей аспект управління грошовими потоками набуває для підприємств, що знаходяться на ранніх стадіях свого життєвого циклу, доступ яких до зовнішніх джерел фінансування досить обмежен [2;3].

Управління грошовими потоками є важливим фінансовим важелем забезпечення прискорення обороту капіталу підприємства. Цьому сприяє скорочення тривалості виробничий та фінансовий цикл, що досягається в процесі результативного управління грошовими потоками, а також зниження потреби в капіталі, що обслуговує господарську діяльність підприємства. Прискорюючи за рахунок ефективного управління грошовими потоками оборот капіталу, підприємство забезпечує зростання суми генеруваної в часі прибутку.

Ефективне управління грошовими потоками забезпечує зниження ризику неплатоспроможності підприємства. Навіть у підприємств, успішно здійснюють господарську діяльність і генеруючих достатню суму прибутку, неплатоспроможність може виникати як наслідок незбалансованості різних видів грошових потоків у часі.

Синхронізація надходження і виплат грошових коштів, що досягається в процесі управління потоками підприємства, дозволяє усунути цей фактор виникнення його неплатоспроможності.

Активні форми управління грошовими потоками дозволяють підприємству отримувати додатковий прибуток, генеруючи непосредственно його грошовими активами. Мова йде в першу чергу про ефективне використання тимчасово вільних залишків грошових коштів у складі оборотних активів, а також накопичуються інвестиційних ресурсів у здійсненні фінансових інвестицій[4].

Високий рівень синхронізації надходження і виплат грошових коштів за обсягом і в часі дозволяє знижувати реальну потребу підприємства в поточному та страховому залишках грошових активів, що обслуговують операційний процес, а також резерв інвестиційних ресурсів, що формується в процесі здійснення реального інвестування. Таким чином, ефективне управління грошовими потоками підприємства сприяє формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення фінансових інвестицій, які є джерелом прибутку.

Так, поняття «грошовий потік підприємства» є агрегованим, що включає в своєму складі численні види цих потоків, що обслуговують господарську діяльність. З метою забезпечення ефективного цілеспрямованого управління грошовими потоками вони потребують певної класифікації.

З орієнтацією виробничої, комерційної, посередницької та інших видів діяльності на вимоги зовнішнього і внутрішнього ринків виникли принципово нові, не традиційні для вітчизняної господарської практики завдання, що реалізуються в рамках маркетингу підприємств.

Не відкидаючи і не применшуючи роль і значення концепції маркетингу, слід зазначити, що необхідність впливу на економіку ринкових факторів, зумовлює зміна складу і змісту завдань аналізу виробничих господарств та фінансової діяльності підприємства.

На таку цільову спрямованість може претендувати система економічного аналізу, як концепція спеціальних знань, спрямованих на:

- дослідження економічних процесів у їх взаємозв'язку;

- виявлення позитивних і негативних факторів, впливаючих на економіку господарюючих суб'єктів;
- розкриття тенденцій і пропорцій господарського розвитку підприємств;
- розтин невикористовуваних підприємством внутрішньогосподарських резервів;
- наукове обґрунтування та об'єктивна оцінка виконання маркетингових програм і бізнес-планів;
- прийняття оптимальних рішень в управлінні виробничо-господарської та фінансово-господарської діяльності.

У практиці економічного і фінансового аналізу грошових коштів використовуються різні методи, а саме: горизонтальний аналіз, тобто аналіз при якому показники порівнюються з такими ж за попередні періоди; факторний – аналіз впливу готельних елементів на економічні показники; порівняльний – зіставлення досліджуваних показників діяльності з аналогічними середньогалузевими.

Як відомо, за масштабами обслуговування господарського процесу виділяються такі види грошових коштів.

Грошові потоки по підприємству в цілому. Це найбільш агрегований вид грошового потоку, який акумулює всі види грошових потоків, що обслуговують господарський процес підприємства в цілому.

Грошові потоки по окремих структурних підрозділах підприємства. Така диференціація грошового потоку підприємства визначає його як самостійний об'єкт управління в системі організаційно-господарської побудови підприємства.

Грошові потоки по окремих господарських операціях. У системі господарського процесу підприємства такий вид грошового потоку слід розглядати як первинний об'єкт самостійного управління.

Отже, за видами господарської діяльності і відповідно до міжнародних стандартів обліку виділяють наступні види грошових коштів.

Грошові потоки від операційної діяльності. Він характеризується грошовими виплатами поставальникам сировини і матеріалів. Стороннім виконавцям окремих видів послуг, що забезпечують операційну діяльність заробітної плати персоналу, зайнятого в операційному процесі, а також здійснює управління цим процесом. Податкових платежів підприємства до бюджетів всіх рівнів і в позабюджетні фонди іншими виплатами, пов'язаними із здійсненням операційного процесу. Одночасно цей вид грошового потоку відображає надходження грошових коштів від покупця продукції: від податкових органів в порядку здійснення перерозрахунку

ку зайво сплачених сум та деякі інші платежі, передбачені міжнародними стандартами обліку.

Грошові потоки від інвестиційної діяльності. Він характеризує платежі і надходження грошових коштів, пов'язані із здійсненням реального і фінансового інвестування, продань вибувають основних засобів і нематеріальних активів, ротацією довгострокових фінансових інструментів інвестиційного портфеля та інші аналогічні потоки грошових коштів, обслуговують інвестиційну діяльність підприємства.

Грошові потоки фінансової діяльності. Він характеризує надходження і виплати грошових коштів, пов'язані з придбанням додаткового акціонерного або пайового капіталу, довгострокових і короткострокових кредитів і позик, сплатою у грошовій формі дивідендів і відсотків за вкладями власникомі деякі інші грошові потоки, пов'язані із здійсненням зовнішнього фінансування господарської діяльності підприємства.

А вже по спрямованості руху грошових коштів виділяють два основних виду грошових потоків: *позитивний грошовий потік*, що характеризує сукупність надходжень грошових коштів на підприємство від всіх видів господарських операцій; *негативний грошовий потік*, що характеризує сукупність виплат грошових коштів підприємством в процесі здійснення всіх видів його господарських операцій. Характеризуючи ці види грошових потоків, слід звернути увагу на високий ступінь їх взаємозв'язку. Недостатність обсягів в часі одного з цих потоків обумовлює подальше скорочення обсягів іншого виду цих потоків. Тому в системі управління грошовими потоками підприємства обидва ці види грошових потоків являють собою єдиний (комплексний) об'єкт фінансового менеджменту.

За методом обчислення обсягу виділяють наступні види грошових потоків підприємства.

Валовий грошовий потік. Він характеризує всю сукупність надходжень або витрачання грошових коштів у розглядаємому періоді часу в розрізі окремих його інтервалів.

Чистий грошовий потік. Чистий грошовий потік є найважливішим результатом фінансової діяльності підприємства, багато в чому визначальним фінансову рівновагу і темпи зростання його ринкової вартості. Розрахунок чистого грошового потоку по підприємству в цілому, окремим структурним підрозділам його (центрам відповідальності), різних видів господарської діяльності або окремих господарських операціях.

За рівнем достатності обсягу виділяють наступні види грошових потоків підприємства.

Надмірний грошовий потік. Він характеризує такий грошовий потік, при якому надхо-

дження грошових коштів суттєво перевищують реальну потребу підприємства в цілеспрямованому їх витрачанні. Свідченням надлишкового грошового потоку є висока позитивна величина чистого грошового потоку, що не використовується в процесі здійснення господарської діяльності підприємства.

Дефіцитний грошовий потік. Він характеризує такий грошовий потік, при якому надходження грошових коштів суттєво нижче реальних потреб підприємства в цілеспрямованому їх витрачанні. Навіть при позитивному значенні суми чистого грошового потоку він може характеризуватися як дефіцитний, якщо ця сума не забезпечує планову потребу у витрачання коштів за всіма передбаченими напрямками господарської діяльності підприємства. Негативне ж значення суми чистого грошового потоку автоматично робить цей потік дефіцитним.

За методом оцінки в часі виділяють наступні види грошового потоку.

Справжній грошовий потік. Він характеризує грошовий потік підприємства як єдину зіставну його величину, наведену, але вартості до поточного моменту часу.

Майбутній грошовий потік. Він характеризує грошовий потік підприємства як єдину зіставну його величину, наведену за вартістю до конкретного майбутнього моменту часу. Поняття майбутній грошовий потік може використовуватися і як номінальне ідентифікована його величина в майбутньому моменті часу (чи розрізі інтервалів майбутнього періоду), яка слугить базою дисконтування з метою приведення до теперішньої вартості.

Розглянуті види грошового потоку підприємства отражають зміст концепції оцінки вартості грошей у часі всіх господарських операцій підприємства.

За безперервності формування в розглянутому періоді розрізняють такі види грошових потоків підприємства.

Регулярний грошовий потік. Він характеризує потік надходження або витрачання грошових коштів за окремими господарськими операціями (грошових потоків одного виду), який у періоді часу здійснюється постійно по окремих інтервалах цього періоду. Характер регулярного носять більшість видів грошових потоків, що генеруються операційною діяльністю підприємства: потоки, пов'язані з обслуговуванням фінансового кредиту у всіх його формах; грошові потоки, що забезпечують реалізацію довгострокових реальних інвестиційних проектів тощо.

Дискретний грошовий потік. Він характеризує надходження або витрачання грошових коштів, пов'язане з осуществленням одиничних

господарських операцій підприємства в аналізованому періоді часу. Характер дискретного грошового потоку носить одноразове витрачання грошових коштів, пов'язане з придбанням підприємством цілісного майнового комплексу; покупкою ліцензії френчайзинга; надходженням фінансових коштів у порядку безоплатної допомоги.

По стабільності тимчасових інтервалів формування регулярні грошові потоки характеризуються такими видами.

Регулярний грошовий потік з рівномірними тимчасовими інтервалами в рамках розглянутого періоду. Такий грошовий потік надходження або витрачання грошових коштів носить характер ануїтету.

Регулярний грошовий потік з нерівномірними (тимчасовими інтервалами в рамках розглянутого періоду). Прикладом такого грошового потоку може служити графік лізингових платежів за орендоване майно до узгоджених сторонами нерівномірними інтервалами часу їх здійснення протягом періоду лізингування активу.

Таким чином, розглянута класифікація дозволяє більш цілеспрямовано здійснювати облік, аналіз і планування грошових коштів особистих видів на підприємстві.

Однак досить частим є випадки порушення процедури здачі готівкових коштів до каси, тому винні особи караються фінансовими санкціями у вигляді штрафу – двократного розміру суми виявленої як понадлімітної.

На практиці досить часто зустрічається таке порушення: у касах підприємств готівку, призначену для виплат допомоги з тимчасової непрацездатності, зберігають протягом трьох робочих днів. Дійсно п. 2.10 [1], визначено можливість зберігання підприємством у своїй касі готівки понад встановлений ліміт каси протягом 3 робочих днів для виплат, які здійснюються за виконану роботу й відносяться до фонду оплати праці. Але виплати з тимчасової непрацездатності не належать до таких виплат. Тому це також розцінюється як порушення, тому що на них поширюється дія п. 5.10 [1], яким передбачено

можливість використання суб'єктом господарювання понадлімітної готівки наступного дня без її здавання до банку, тобто фактично 2 дні. Питання порушення фінансової дисципліни щодо перевищення ліміту каси не стосується підприємців, тому що вони можуть і не мати рахунку в банках. Тому незалежно від обраної системи оподаткування для них, як визначено в абзаці 2 п. 2.7 ліміт каси й строки здавання виручки (готівки) не встановлюються.

Таким чином, актуальним питанням залишається облік грошових коштів і найактуальнішим вважається питання оприбуткування готівки. Оприбуткування готівки – це проведення підприємствами та підприємцями обліку готівки в касі на повну суму її фактичних надходжень у касовій книзі, книзі обліку доходів і витрат, книзі обліку розрахункових операцій. Підприємства, які проводять готівкові розрахунки з оформленням їх касовими ордерами і веденням касової книги, здійснюють облік готівки в повній сумі її фактичних надходжень у касовій книзі на підставі прибуткових касових ордерів. У свою чергу, приватні підприємці не зобов'язані виписувати прибуткові та видаткові касові ордери, замість касової книги вони ведуть книгу обліку доходів і витрат, в якій і відображають рух готівки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова «Про затвердження положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні». Наказ національного банку України від 15 грудня 2004 р. за № 637.
2. Закон України «Про Бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 № 6-XI-7 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 40. – 365 с.
3. Інструкція «Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті», затверджені постановою Правління НБУ від 25 квітня 2001 р. № 36X/55.59.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 20.03.1991р. № 872 XII// Все про бухгалтерський облік. – 2005. – № 13.